

Látva lássanak

Képek és pixelek | Fotóművészet – és azon túl | Nemzeti Szalon 2016

SURÁNYI MIHÁLY

Előre

Szarka Klára, a kiállítás kurátora egy olyan kiállítást kívánt létrehozni, amely a XXI. század eddigi tizenhat évében született képekre épül, erről a korszakról és a benne felvetett kihívásokra adott válaszokról tanúskodik, és reprezentálja a kortárs magyar fotográfiát.

Az időhorizont megjelölése nemcsak az új évszázad miatt fontos, hanem azért is, mert 2000-ben a Millenniumi Országos Fotóművészeti Kiállítás is ugyanitt kapott helyet. Azóta csak a Baki Péter által rendezett Magyar fotóművészet az új évezredben elnevezésű seregszemle vállalkozott az elmúlt időszak áttekintésére, a Nemzeti Galéria falai között, még 2013-ban. A szakma arra a tárlatra is hevesen reagált.

A mostani nem egy szokványos szalonkiállítás volt, abban az értelemben, hogy a részvételre nem lehetett pályázni, és nem egy többfős grémium bírálta el a beérkezett anyagokat. Inkább kurátori kiállításnak nevezném, ahol a felkért kurátor a saját szempontrendszerét érvényesítve hívott meg művészeket. Természetesnek tartom, hogy egy válogatás és rendezés, akár az egyéni kiállítások esetében is, tükrözi a rendező megközelítését. Ugyanabból az anyagból egy másik rendező másfajta bemutatót valósítana meg; és ugyanaz a kurátor ugyanazt az anyagot egy másik pillanatban szintén másfajta hangsúlyokkal rendezné meg.

A kiállítás végül több mint 150 alkotó 700-nál is több művéből állt össze. A Múcsarnok területének döntő többségét azoknak a fotográfusoknak a munkái töltötték meg, akiket Szarka Klára meghívott, az utolsó teremben pedig Bán András válogatásai képviselték az „azon túl” területét, videó munkáikkal, installációkkal.

... és egy kicsit hátrébb

Ha egy kicsit hátrébb lépünk, és úgy próbáljuk áttekinteni az utolsó tizenhat év fő kérdéseit, akkor azt láthatjuk, hogy talán soha nem volt ennyire eseménydús szakasza a fotográfiának és ezen belül a magyar fotográfiának sem. Erre Szarka Klára a katalógusban megjelent tanulmányában is utal.

A fényképezés technikai feltételeinek a megváltozása (a nagy múltú gépek bezárása, a digitális felvételező és nyomtató eszközök elterjedése, az ehhez alkalmazkodó, az utómunkákat támogató szoftverek használatának hétköznapi válása), a kö-

zösségi oldalak felfutása, az új esztétikai kérdések megjelenése, a társadalomban a fotográfiától teljesen függetlenül lezajló mozgásokkal kombinálva, alapjaiban változtatták meg a az alkotók és a nézők fotográfiához való viszonyát. Olyan tematikák jelentek meg, amik addig nem is léteztek (legalábbis itthon nem), több olyan dolog, ami Nyugat-Európában már gyakorlat volt, Magyarországon csak ekkor kezdett elterjedni, esztétikai kategóriák értékelődtek át viszonylag rövid idő alatt. Rengeteg új kérdés merült fel, melyek folyamatosan foglalkoztatják a szakmát. A hazai intézményi infrastruktúra konszolidálódása, átalakulása szintén erre az időszakra esett.

A koncepció és következményei

Arra a kettős kihívásra, hogy a kiállításon tizenhat évnyi fotográfiát és ezzel párhuzamosan az egyik leggyorsabban változó időszakot kell áttekinteni, Szarka Klára egy olyan kurátori koncepcióval válaszolt, amiben 5+2 szekcióban rendezte el a munkákat. Minden művésztől sorozatokat kért be (még ha nem is a teljes terjedelmükben), és abban igaza is van, hogy egy-egy kép értelmezhetetlen lett volna.

A legtöbb művet tartalmazó **Hely, ahol** szekcióba elsősorban a mindennapi valóságunk fizikai és emberi környezetét dokumentáló alkotások kerültek. A **Szemben** portrészorozatokból, illetve egy-egy közösségről készült fotóesszékből áll. A **Testkép** tárgya az emberi test, a felvetett probléma inkább az identitás, a testhez való viszony. A **Nézőpont**ba azok az alapvetően absztrakt és konceptuális művek kerültek, ahol nem a fotó tárgya, hanem a fotográfusnak a képekhez való viszonya volt a döntő. A **Nézőpont** és a **Varázslat** szekciók között nincs éles határ, leszámítva, hogy a kurátor ez utóbbi kategóriába a manipulált fotókat kívánta összegyűjteni. Az **Azon túl** kategóriába sorolt művek külön teremben kaptak helyet, és elsősorban médiaművészeti alkotásokat mutattak be. Egy kicsit sajnálatos, hogy ezt az anyagot ilyen élesen leválasztották a fotókat bemutató termekről. **Idő/utazók** címmel egy olyan szekció is létrejött, amelyben a digitális váltás előtti korból származó multimédiás munkák kaptak helyet.

Az a fentiek alapján is jól látható, hogy a kategóriák között jelentős átfedések voltak, de a rendezés, az elosztás a kurátor feladata.

Van két olyan gondolatkör, amit a nézők szempontjából részletesebben szeretnék kifejteni.

Fotográfia versus fotóművészet

A kiállítás címe fotóművészeti tárgyú eseményt sejtetett. Szarka Klára elsősorban fotográfiai beszélt és arra is gondolt, amikor a válogatási szempontrendszer összeállította és a művészeket felkérte. A kettő megkülönböztetése elég fontos lenne.

A kurátori elgondolás következményeként a művészi céllal készült alkotások mellé bekerültek portrék, riportok, természetfotók is. Én nagyszerű képeket találtam ezek között is, és igyekeztem több nevet is megjegyezni, de ami a kiállítás címében szerepelt és amit a kiállítás kínált, az nem azonos. Ez azért baj, mert ezzel elodázza a distinkció megfogalmazásnak a horizontját, az átlag kiállításlátogatót félrevezeti.

Ugyan lehet azt mondani, hogy ez a belső ellentmondás azért hasznos, mert rákényszeríti a nézőt ennek a végiggondolására, de ehhez nem nyújt további fogódzót.

Koncepció versus kihívások

Bár a cél az volt, hogy bemutassa a magyar fotográfia történetét az ezredfordulótól napjainkig (és az elmúlt időszakban tényleg drámai változások zajlottak le), a kiállítás koncepciója nem kiemelte ezeket, hanem elfedte. Olyan kategóriák mentén osztotta el a munkákat, melyek nem voltak konformak a folyamatban lévő változások irányával, kérdésfelvetéseivel. Hiába izgalmas a korszak a fotográfia történetének szempontjából, a felhasznált csoportosítás nem volt a legalkalmasabb ennek megjelenítésére. Maguk a változások nem a kialakított kategóriahatárok mentén zajlottak le, így egy-egy csoportba számos párhuzamosan lezajló változás szemléltetésére alkalmas mű kerülhetett. Ez a szakmai közönség szempontjából szétválasztható volt, de a kategóriák nem tudták lefedni a széttartó folyamatokat és az elmúlt tizenhat év új kérdéseit, és támpontot sem adtak a hétköznapi néző számára.

Nem adott kontextust, értelmezési tartományt a kiállított művek mellé. Szarka Klára aláhúzta, hogy a kiállítás nem a kánonírás céljából jött létre, de egy markánsabb, provokatívabb álláspont a látogatókat is alaposabb végiggondolásra készíthette volna. Az ő szempontjukból sem mindegy, hogy Gábor Enikő, Herendi Péter, Detvay Jenő, Vedres Ági vagy Bozsó András milyen okból és milyen irányokba lépik át vagy tolják el saját műfajuk és a fotográfia határait. A kérdések markáns megjelenítését viszont az alkalmazott kategóriák gyengítik.

Mi lett a következménye a hagyományos fotópapírok eltűnésének, a kidolgozási eljárások megváltozásának?

Mit kezdünk azzal, hogy a giccs is megjelent mint fotográfiai kifejezőmód? Mi indokolta a megjelenését?

Fotónak tekintünk-e egy animált GIF állományt?

Mi jelent a fotóplasztika fogalma?

Hogyan jelenik meg a privát és a közösségi szféra a fotográfiában?

Meg lehet-e különböztetni a hazai alkotó munkáját egy más nemzet alkotójától?

Ez csak néhány a kérdéseim közül. Természetesen nem szükséges éppen ezeket felvetni, de egy, a vitatott területekre, a törésvonalakra jobban fókuszáló megvalósítás a látogatóban is mélyebb nyomot hagyhatott volna. Az biztos, hogy a kiállítás felmutatta a hazai fotográfusok alkotói gyakorlatának és megközelítésmódjainak sokszínűségét, de sajnálom, hogy nem vállalt fel élesebb kérdésfelvetéseket.

Ahogy ma Magyarországon minden területen, a szakma itt is átpolitizált, ami azt is jelenti, hogy sok fontos alkotó nem szerepelt a kiállításon. Szerepeltek olyanok, akik nem részei a magyar fotográfiai életnek, de a kiállítás címébe nyilván nem véletlenül került a „nemzeti” jelző.

Installáció

A kiállítás főkurátora arra törekedett, hogy egy-egy művésztől ha nem is teljes sorozatok, de minimum három vagy annál több mű kerülhessen a falakra. Ez mindenképpen szükséges volt ahhoz, hogy a sorozat szellemének, a művészi megközelítésnek határozottabb kontúrja legyen.

A koncepciónak megfelelően a térben hat nagyobb egységben kerültek a művek a falakra.

Talán szerencsésebb lett volna az egyes fejezetek markánsabb térbeli elhatárolása, mert az átjáróknál csak egy szerény felirat jelezte azt, hogy éppen melyik szekcióban jár a néző.

Ha maradunk a megvalósított koncepciónál, akkor itt még nagyobb szükség lett volna arra, hogy az adott térben egymás mellé kerülő és megközelítéseiben gyakran gyökeresen különböző művek mellé, több informáló anyag álljon a nézők rendelkezésére a látottak értelmezési lehetőségeiről. Ez sokat segíthetett volna abban, hogy az alapvetően laikus látogatók könnyebben tudják a műveket kontextusba helyezni. A kiállításához egészében véve is nagyon kevés szöveges anyag készült. Az én személyes tapasztalatom is az, és feltehetőleg a nemzetközi gyakorlatban is az tükröződik, hogy a tárlatlátogatók minden, a művekhez kapcsolódó információt szívesen fogyasztanak, és ezt érdemes lett volna kihasználni.

A kiállítás méretei, bármennyire is fontosnak tartjuk a „hol állunk most?” kérdés minél gazdagabb illusztrálását, túlzóak voltak. Egy edzettebb látogató kb. három órát képes eltölteni egy-egy kiállításon. Ha a Nemzeti Szalon 2016-ot ennyi idő alatt akar-ná megtekinteni, akkor egy-egy képnél legfeljebb 15 másodpercet tölthetne csak el. És ez sem a közönségnek, sem pedig a kiállító művészeknek nem jó.

A weboldal és a katalógus

A Nemzeti Szalon 2016 weboldala ezen a címen érhető el: http://fotomuveszet.nemzeti-szalon.hu/kiallitas/hely_ahol.php/. A műveket a kiállítás tematikájának megfelelően csoportosították, talán csak az sajnálatos, hogy nem az összes mű, hanem csak a katalógus tartalma kapott helyet. A weboldalon egy virtuális túrát is tehet a látogató, ebben a formában tehát a kiállítás egésze rekonstruálható.

A kiállításához egy 400 oldalas, kemény borítós katalógus jelent meg, mindegyik résztvevőtől két-két alkotással, valamint a képanyagot bevezető tanulmányokkal.

Talán amiatt, hogy egy-egy művész több szekcióban is megjelenhetett, a katalógus nem tükrözi a kiállítás koncepcióját, ehelyett a művészek ábécérendben követik egymást. Gondolva az utókorra, talán hasznosabb lett volna, ha a katalógus felépítése, esetleg egy tipográfiai megoldás tükrözi a kiállítás szerkezetét, mert a kiadvány alapján a kiállítás nem rekonstruálható.

A képaláírásokban kicsit zavaró, hogy hat-nyolc színönima is szerepel ugyanazon technikai eljárások jelzésére, és bár tudom, hogy az alkotók nagyon kényesek arra, hogyan is jelezzék a műveik technikai részleteit, egy ilyen léptékű munka esetén

